

Latinamerikas historia

Inledning

Detta kompendium innehåller i huvudsak mina lektionsanteckningar. Det kan dock ha tillkommit saker på lektionerna vilket gör att du också måste läsa dina egna anteckningar.

Vad är Latinamerika?

Latinamerika är de delar av Amerika där man talar ett latinskt språk, dvs spanska, portugisiska och franska. Det betyder hela Sydamerika men också Centralamerika och Mexiko. Det kan diskuteras om också delar av södra USA bör räknas in.

Ett exempel på en studie i [historisk geografi](#) kan du finna på denna amerikanska sida.

Latinamerika innan européerna

Latinamerika inrymde stora variationer mellan hur de olika indianfolken levde och på vilken teknologisk nivå de befann sig. Det fanns två stora högkultursområden, som dock befann sig på en teknologisk nivå som låg långt bakom européerna. Dessa båda högkulturer var aztekerna i Mexiko och Inkariket längs Anderna - med centrum i nuvarande Peru. Det fanns skillnader mellan båda dessa rikena, den främsta är kanske att aztekriket baserades på krig och terror mot ett antal underlydande indianfolk. Det fanns också stora likheter:

- Centralstyrning- båda rikena präglades av kraftig centralstyrning ledda av en aristokrati. I toppen på båda rikena satt en kejsare eller kung som dyrkades som gud.
- Slavstater- både aztekerna och inkaindianerna använde slavar. De användes både i jordbruket och i gruvor samt vid stora organiserade arbetsinsatser. Sättet att utnyttja arbetskraften på ett organiserat vis kom sedan att kopieras och utnyttjas av spanjorerna.
- Inre stridigheter-aztekerna tvingades, till följd av sin ofta grymma behandling av underlydande och underkuvade folk, ofta föra krig. I inkariket rådde då spanjorerna anlände (Pizarro) fullt inbördeskrig, ett tronföljdskrig. Det gällde vem som skulle ha makten efter den avlidne kejsaren.

Antalet indianer före européernas ankomst är svårt att beräkna. Kanske fanns det omkring 30 miljoner totalt över hela Amerika. Jag har läst beräkningar på mellan 10 och 100 miljoner, men en siffra runt 30 miljoner verkar vara en skapligt välgrundad och accepterad nivå. Antalet indianer gick ner till 5-6 miljoner vid slutet av 1500-talet och börjar sedan växa, med stora regionala variationer. I vissa delar av Latinamerika har det ju aldrig återkommit några indianer. Det finns ju till exempel inga indianer i Västindien eller i Argentina.

Läget i de europeiska erövrarländerna

Från mitten av 1400-talet och framåt ger sig europeiska sjöfarare ut på allt längre seglatser. Man upptäcker sjövägen runt Afrika, upptäcker nya kontinenter och för hem ett växande antal varor och rikedomar. Drivkraften är framförallt de rikedomar som finns att hämta genom att kringgå de många mellanhänder som drev upp priserna på orientens produkter (kryddor, tyger med mera). Erövringen av Konstantinopel 1453 var också en faktor som fördröjde handeln med Fjärran Östern och gjorde det än mer lönsamt att finna en direkt handelsväg.

Portugal hade under en period varit den ledande upptäcksstaten i Europa. Det var portugiser som hade seglat "runt" Afrika. Portugiserna hade fört en kamp mot islam understödda av den katolska kyrkan. Man hade på flera ställen (Azorerna, Kap Verde-öarna) startat sockerproduktion vilket var lönsamt. För att utvidga odlandet av sockerrör behövdes slavar, vilka hämtades från Afrika, och ny mark. Slutligen hade portugiserna också visat stort intresse för att handla guld.

Spanien var länge upptaget av »reconquista« - återövringen - av Spanien från araberna. Den sista delen av Spanien som erövrades från muslimerna var Granada, som »befriades« 1492. Den anda som rådde i Spanien var att religiösa landvinningar gick att göra med vapen och beslutsamhet. Det stora antal män, soldater och missionärer, som frigjordes när kriget i Spanien tog slut kom i hög grad att engageras i Latinamerika. Kriget mot morerna, vilket var vad muslimerna i Spanien kallades, hade i stor utsträckning förts av driftiga privatpersoner - ett slags entreprenörskrig. Detta mönster kom att bli vanligt också vid erövrandet av Latinamerika.

Erövringsprocessen

Erövringsprocessen är inledningsvis bara spansk. Det portugisiska erövrandet av Brasilien kommer senare. Dokumentationen av spanjorernas agerande är också bättre (spanjorerna har bättre folkräkningar och det finns statistik på alla varor som exporteras och importeras t.ex) men i huvudsak så är spanjorernas och portugisernas agerande väldigt likartat.

De som ledde erövringen kallades Conquistadorer; de letade främst efter snabba klipp, det vill säga guld. Det fanns dock inget stort överskott att hämta i början. När man tagit hövdingens guldhalsband och liknande guldvaror så fanns inga fler snabba pengar att tjäna.

När guld det man funnit hämtats hem blev nästa steg att anlägga sockerplantager, med portugisisk förebild. För detta behövde man slavar. Kyrkan/påven bestämde tidigt att indianerna var som vanliga spanjorer med det viktiga undantaget att de inte var kristna. Kyrkan förbjöd Conquistadorer att ta indianerna som slavar. Man gjorde dock undantag för fientliga indianer. Följden blev framprovocerade småkrig i syfte att skaffa slavar.

Slavar eller inte, kristna eller inte så beslöt man att hålla isär spanjorernas värld och indianernas värld. I praktiken kom dock de två världarna inte att fungera. Andelen män i förhållande till kvinnor var mellan 1492 och 1530 20 till 1. Snabbt uppstod en blandbefolkning av indianer och vita, kallade mestiser. Senare uppstod också en blandning av svarta och vita, kallade mulatter.

Beslutet att försöka hålla isär de två världarna, indianernas och de vitas, fick dock en stark påverkan på rangordningen i samhället.

Indianbefolkningen blev som arbetskraft snabbt ointressant då befolkningen kraftigt decimerades. Import av svart arbetskraft från Afrika börjar redan 1501 och då framförallt till sockerplantager.

Den främsta anledningen till att indianerna så hastigt minskade i antal var deras bristande resistans mot sjukdomar. Gamla världen, Afrika, Europa och Asien hade ett gemensamt sjukdomsområde. De flesta människor som bodde här hade under generationernas lopp utvecklats resistans mot de vanligaste sjukdomarna. Epidemier började från början uppstå i samband med att människor övergick till fasta bosättningar, och sjukdomarna kunde få en verklig boom av städer. Som ett exempel kan nämnas de epidemier av mässlingen och smittkoppor som drabbade romarriket på 100- och 200-talen då uppemot en fjärdedel av befolkningen dog.

Erövringen skedde inte utan motstånd. Både bland slavar och hos indianer gjordes uppror mot européernas erövringar och välde. Men då motståndet icke var samordnat och européerna hade en överlägsen vapentechnologi så misslyckades dessa motståndsförsök alltid. Spanjorerna agerade också mycket beslutsamt, grymt kan man nog säga, mot alla försök att göra motstånd.

Genombrottet

Erövrandet av de västindiska öarna och anläggandet av sockerplantager där gav ändå inte de ofantliga rikedomar som man hade hoppats på. Det verkliga klippet kom med erövrandet av aztekernas välde och inkariket. Bakom detta låg två berömda Conquistadorer, Cortez och Pizarro.

Cortez erövring av aztekriket kom först. Cortez hade då han gav sig på detta mäktiga rike 700 soldater. De var utrustade med 13 musköter och 14 kanoner. Några av soldaterna var utrustade med hästar. Mot sig hade han 100.000-tals aztec-soldater. Utgången verkar på förhand given.

När Cortez mot överväldigande odds lyckades vinna och erövra aztekriket fanns dock en rad förutsättningar som gynnade honom.

- Det fanns ett missnöje hos andra indianfolk med aztekernas hårda styre. Stora indianhärrar slogs på spanjorernas sida.
- Spanjorerna gynnades av aztekernas religiösa föreställningar. Hästar fanns det t.ex föreställningar om. 1519 var också ett ce-acatlår (ett gudomligt år) då toltekernas (f.d. härskare i Mexiko) gud skulle komma tillbaka från havet i öster och störta aztekerna. I början tycks Montezuma-den aztekiske härskaren-ha betraktat spanjorerna som gudar. Han skickade dem gåvor som blev dyrbarare ju längre in landet spanjorerna kom. Det ökade naturligtvis bara deras strävan att tränga ännu längre in.
- Marina. Marina var en indianslavinna som blev Cortez älskarinna, tolk och informatör. Hon kunde tala både Maya och aztecspråk. Hennes roll bör inte underskattas.
- Cortez var duktig. Han marscherade rätt mot hjärtat och planterade sig själv längst upp i en befintlig maktstruktur, utnyttjade missnöjet med aztekerna och kidnappade Montezuma. Cortez var dessutom grym vilket gjorde att indianstammarna inte kunde vara neutrala. Aztekerna behandlade också de underlydande folk på ett grymt sätt vilket gjorde att indianbyar klämdes mellan två sköldar.
- De europeiska infektionerna försvagade snabbt aztekbefolkningen och gjorde att ett motanfall i syfte att återta makten misslyckades.

Effekter i Mexiko: Indianbefolkningen decimerades här som på andra platser i Latinamerika. I Mexiko kompenseras detta delvis genom europeisk invandring. Mexiko blev också en rik koloni, under lång tid den rikaste i Latinamerika. Här fanns bland annat jordbruksproduktion, sockerplantager, textiltillverkning och gruvor. Produktionssystemen utnyttjades inledningsvis som förut. Dagsverken och skatt gav inkomster jämte gruvorna.

Pizarros erövring av Inkariket uppvisade vissa likheter med hur Cortez erövrat aztekernas rike. Pizarro hade 180 män, 27 hästar och 4 kanoner mot åtminstone 30.000 inkasoldater. Pizarro kom till landet mitt i ett inbördeskrig som handlade om en kamp om vem som skulle ärva tronen. Han möttes inte på samma vördnadsfulla sätt som Cortez hade gjort.

Pizarro hade dock samma taktik som Cortez. Han siktade rakt mot kärnan dvs ledarskiktet i Inkariket. Genom ett bakhåll dödades hela inkaledarskapet. Kungen tillfångatogs. Pizarro lovade att han skulle släppas mot att ett 22x17 fot stort rum fylldes till höjden av en höjd hand. Det motsvarar ungefär 88 m³ guld. Spanjorerna avrättar sedan tronpretendenten och därefter inkakungen (Atahualpa).

Effekter i Peru med omnejd:

Effekterna på inkariket blir delvis annorlunda. Indianbefolkningen reduceras här också till följd av de europeiska sjukdomarna. Motståndet är ändå starkt. Det finns ett ordspråk som säger att inkariket blev spanskt på dagen men återgick till inkafolket på natten.

Huvudstaden omlokaliseras till det mer lättförsvarade och lättkontrollerade låglandet, från Cuzco till Lima. Indiankulturen överlevde i bergen.

Summering av erövringsepoken 1492-1620

Det skedde en territoriell utplundring i de områden som behärskades av européerna. Den ekonomiskt lönsammaste branschen var gruvdrift.

Stora delar av inlandet var orört. Spanjorer och portugiser fanns i stort sett koncentrerade till Peru, Mexiko och nordöstra Brasilien

Den politiska scenen behärskas av spanjorerna. Den ekonomiska scenen behärskas av ättlingar till erövrarna- kreoler- som gruvägare, handelsmän eller ägare till storjordbruk som kallas haciendas, estancias eller latifundier.

Indianerna tjänstgör i kärnområdena som lågkvalificerad arbetskraft. Utanför kärnområdena påverkas indianerna mindre (dock givetvis av europeiska sjukdomar). Som arbetskraft har också importerats en stor grupp neger-slavar.

Det koloniala samhället

Demografiskt

Stark befolkningsminskning bland indianer . Som jag ovan omtalat minskar indianerna från kanske 30 miljoner till omkring 5 miljoner. Under 1700-talet börjar befolkningen, och även antalet indianer, att öka. Strax innan frigörelsen från Spanien- dvs i början av 1800-talet-såg det ut så här i delar av Latinamerika som var spanska kolonier:

- 150.000 peninsulares (spanskfödda)
- 3 milj kreoler (spanskättlingar)
- 5,3 milj blandade (mestiser, mulatter)
- 7,5 milj indianer
- 700.000 svarta

Andelen svarta varierar kraftigt. Särskilt i Brasilien och i Karibien blev andelen svarta rätt hög. I Brasilien kan man beräkna andelen svarta till över 50% beroende på att mer än 3.600.000 slavar, mer än fem gånger så många som till resten av Latinamerika alltså, har fraktats dit som slavar, huvudsakligen till sockerplantagerna i nordöst.

Även i övrigt finns stora regionala variationer. Vissa områden är dominerade av indianer som till exempel Peru och Bolivia. Andra områden bebos mest av spanjorer och deras ättlingar som till exempel Uruguay och Costa Rica. Det land där det under perioden bor mest människor är Mexiko där över 40% av hela det spanska Latinamerikas befolkning finns.

Ägandeförhållanden

Indianernas minskande antal gjorde det inledningsvis lätt för en liten klass storgodsägare att skaffa jord. Den jord som togs ifrån indianerna var där jordbruksförhållandena var goda, vanligen på slätten. Andelen jord som ägdes fortsatte sedan öka med mer eller mindre skumma metoder. I många fall ägs stora jordarealer av en storgodsägare där arbetskraften utgörs av slavar eller lantarbetare. Godsägarklassen var vita eller kreoler. Det gjordes även försök att begränsa de vitas jordövertagande. Mest känt är kanske de jesuitmunkar som tog indianer under sina beskyddande vingar. Några av dessa jesuitmunkars kamp för indianernas rättigheter har inspirerat till filmen XXX med Robert de Niro i huvudrollen. I Paraguay gjordes till och med ett försök att etablera en statsbildning med utgångspunkt i indianernas rättigheter.

Ekonomi

Det ekonomiska tänkandet domineras av merkantilismen. Merkantilismen var en ekonomisk lära som sade att ett land borde sträva efter att exportera så mycket som möjligt och importera så lite som möjligt. Exporten borde helst vara bearbetade produkter, t.ex manufakturvaror, och importen borde vara råvaror. Ett lands välstånd berodde med ett merkantilistiskt synsätt på den mängd ädelmetaller som man lyckades samla i skattkistor.

De latinamerikanska kolonierna passade fint in i detta ekonomiska tänkande. Man fick koncentrera sig på export av råvaror, framförallt jordbruksprodukter, och kunde dessutom exportera ädelmetaller rakt in i spanska och portugisiska statens kassavalv. Kolonierna importerade framförallt manufakturprodukter. Dessa produkter kom efterhand allt oftare från Nordvästeuropa.

Det blir också i hög utsträckning så att de förmögenheter som skapas från de latinamerikanska kolonierna försvinner till Nordvästeuropa- huvudsakligen England och Holland. De förmögenheter som conquistadorerna tar med sig hem till den iberiska halvön.

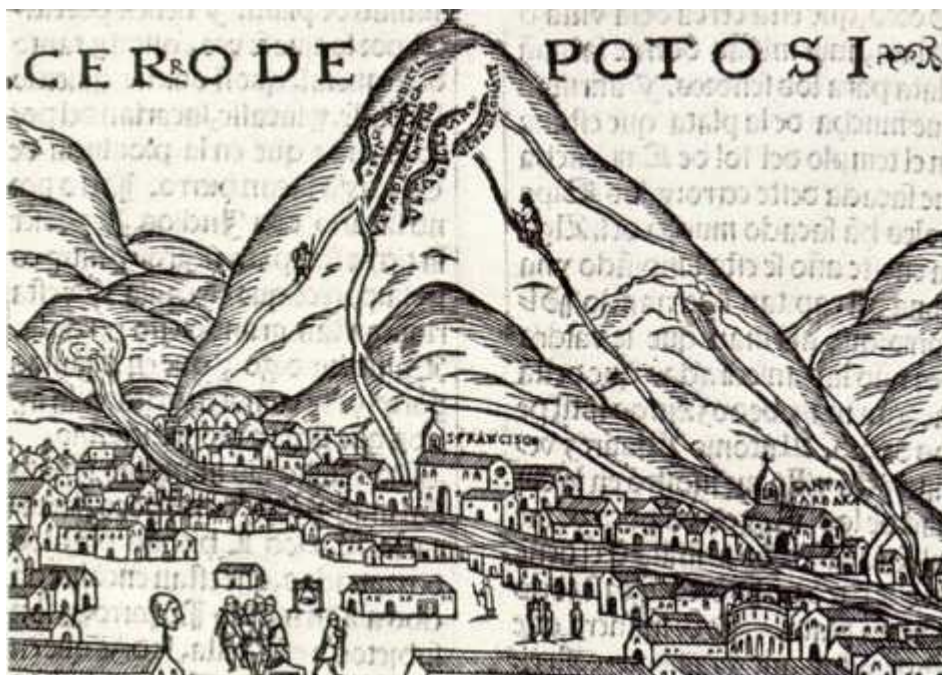

Myntverket i Potosi. Här slogs silvermynt ända fram till 1953.

Arbetsliv

Kolonialmakten använde från början ofta de system för att få tag i arbetskraft som indianstaterna hade använt. Efter ett tag utvecklades ett system som hade likheter med det indianska sättet men som var likadant över hela Latinamerika. Detta system kallades encomendiasystemet. Det innebar att staten organiserade tvångsrekrytering av den infödda befolkningen-ENCOMENDIENDAS. Alla indianbyar var tvungna att ställa upp med en viss mängd arbetskraft. Staten fördelade sedan arbetskraften beroende på de behov man hade. De arbetsuppgifter som arbetskraften fick kunde variera beroende på tid eller vilka regionala behov som fanns. En vanlig arbetsuppgift för den tvångsrekryterade arbetskraften var att arbeta i gruvorna. Systemet var förödande för den sociala organisationen i byarna. Som ett exempel kan nämnas hur encomendiantesystemet fungerade vid silvergruvan i Potosi (som var världens största gruva). År 1572 skulle alla byar inom 140x 20 mil ställa var 7:e man till förfogande. Det hårda arbetet, den konsekvens tvångsrekryteringen fick för byarnas möjlighet att få fram tillräckligt med jordbruksprodukter och den fortsatta dödligheten i sjukdomar ledde till en kraftig befolkningsminskning. Behovet av arbetskraft till gruvan låg ju dock kvar så år 1600 skulle indianbyarna ställa upp med varannan eller var tredje man. För den tvångsrekryterade arbetskraften innebar systemet ofta att man jobbade en vecka och var ledig två. Den vanligaste arbetsplatsen för de flesta var annars inom jordbruket. Det var vanligt med storgods. Dessa kallades latifundier, haciendas eller estancias.

Silvergruvan i Potosi. På 1600-talet bodde här omkring 160.000 invånare. Det var en av jordens största städer. Fortfarande bryts metaller i gruvan, delvis med samma metoder som på 1600-talet.

Frigörelsen

För studiet av den latinamerikanska frigörelsen har jag delat ut sidor från en amerikansk lärobok- från den lärobok våra nyligen insomnade bi-lingualklasser använde. Man måste alltså läsa denna bok parallellt med dessa lektionsanteckningar. Det står saker där som jag inte sagt, och jag har sagt saker som inte står där.

Frigörelseprocessen pågår i huvudsak mellan 1810 och 1826. Vid den sistnämnda tidpunkten har de flesta kolonier blivit självständiga.

I Latinamerika råder ett maktmässigt vacuum under Napoleonkrigen. Napoleon tillsatte en släkting som Spaniens kung. Kolonierna erkände inte denna kung och det fanns därför ingen spansk styrning av kolonierna under en lång tid.

Självständighetsrörelsen har sina rötter i stora handelsstäder- Buenos Aires i det nuvarande Argentina och Caracas i det nuvarande Venezuela. I dessa städer fanns en politiskt intresserad medelklass och de utländska impulserna och kontakterna var både starka och rikliga.

Det uppror som spred sig över kontinenten och ledde till självständighet skedde samtidigt i två olika rörelser. Dessa rörelser kan närmast liknas vid segerrika fälttåg där segrarna nästan överallt, utom i Peru, hyllades som befriare. En våg utgick från Venezuela mot Peru och leddes av Simon Bolívar. En våg utgick från Argentina via Chile mot Peru och leddes av general José de San Martín. I Peru fanns Latinamerikas politiska centrum och man var där lojal mot Spanien. Det var därför hårda strider innan självständighetsivrunna segrade.

Flera europeiska stater ville ingripa till Spaniens försvar. Dessa europeiska stater mötte emellertid starkt motstånd från Storbritannien och USA. I Storbritanniens fall var det en önskan att stärka sitt handelsinflytande över kontinenten. I USA:s fall var det en önskan att hålla européerna borta från hela Amerika i utbyte mot att USA inte skulle blanda sig i europeiska angelägenheter. Denna politik som explicit formulerades av president Monroe i vad som brukar kallas Monroedoktrinen 1823 dominerade amerikanskt utrikespolitiskt tänkande från 1823 till 1946. Det råder inga tvivel om att USA i början fungerade som skyddsmakt åt de latinamerikanska staterna. En ofta framförd anklagelse är att USA:s agerande senare gled över från att vara skyddsmakt till att bli en självpåtagen polismakt. Mer om detta senare...

Det var inte överallt som de nuvarande latinamerikanska länderna uppstod efter att Bolivar och San Martin hade segrat. Vissa ville fortfarande behålla Latinamerika som en gemensam politisk enhet. De förlorade mot dem som ville dela upp kontinenten i de nuvarande länderna. I de flesta fall var det också så att det var den kreolska eliten som tog makten från peninsulares.

I Mexiko blev det istället så att den inhemska eliten fick utkämpa ett blodigt inbördeskrig i över fyra år mot upproriska indianer. Här gick peninsulares och kreoler samman och kunde till slut slå ner upproret. I Brasilien gick maktövertagandet väldigt fredligt till. Den portugisiska kungen hade bott där under napoleonkrigen. När krigen tog slut valdes hans son till kejsare över Brasilien.

Orsaker till frigörelsen

En av de viktigare inspirationskällorna utgjordes av de idéer som spred av upplysningsfilosofer. Många latinamerikaner i de högre samhällskikten hade studerat i Europa och där kommit i kontakt med dessa idéer. Till hamnstäderna kom också böcker, och personer, från Europa. Det är därför ingen slump att det var just Caracas och Buenos Aires som var de städer där frigörelseprocessen inleddes. Även den amerikanska revolutionen och frigörelsen var en viktig inspirationskälla. Nordamerikanerna hade visat att det var möjligt att göra sig självständig. Den amerikanska författningen kom att bli förebild för de flesta nyblivna stater i Sydamerika.

Ledarna för frigörelsen, till exempel San Martin och Bolivar, tillhörde det ekonomiskt dominerande skiktet av kreoler. Kreolerna önskade utöver den ekonomiska också erhålla den politiska makten.

Storbritannien hade ju under 1700-talet blivit ett industriland. Det fanns varor att handla från brittiska köpmän som inte kunde fås från annat håll. Industrier och handlare i Storbritannien hade också behov av råvaror från Latinamerika. Under det spanska styret hade handeln med Storbritannien belagts med tullar därför att Spanien hade velat styra koloniernas handel till spanska varor. Under den korta period som kolonierna varit "utan" spansk styre hade man haft möjlighet att direkthandla med Storbritannien. Detta ville man fortfarande göra. Också detta utgör en förklaring till varför det var just de stora handelsstäderna som först födde önskingarna om frigörelse.

Kampen för frigörelse fick också stöd av Storbritannien. Dels förhindrade man en europeisk intervention, dels gav man ett aktivt stöd till frigörelsen.

Sammanfattningsvis kan man säga att det framförallt var fyra faktorer som låg bakom frigörelsen:

1. Inspiration från Upplysningen och den amerikanska revolutionen
2. Kreolskiktets strävan efter politisk makt
3. Önskan att få bättre handelsvillkor med Europa, främst Storbritannien
4. Storbritanniens stöd till frigörelsen

Effekter av självständigheten

Självständigheten förändrar inte den sociala strukturen i nämnvärd omfattning. Slaveriet avskaffas i de flesta länder (dock ej i Brasilien) men indianer och svarta fortsätter att stå längst mer i den sociala hierarkin, och kreolerna fortsätter att finnas längst upp. De ekonomiska och sociala klyftorna mellan de olika skikten fortsätter att vara mycket stora.

Inom det kreolska toppskiktet pågår dock ofta en maktkamp. Avsaknaden av en stark statsapparat gör det möjligt för "starka män" att själva gripa makten. Dessa starka män, som kallas caudillos, tar i flera länder makten med militära medel och störtas sedan av en ny caudillo. Detta mönster har sedan återkommit i Latinamerika från självständigheten och in i våra dagar. Simon Bolivar, som var en av dem som försökte bilda ett gemensamt latinamerikanskt rike men misslyckades, sade om svårigheten att styra de latinamerikanska länderna:

"att styra Amerika är omöjligt. Att styra revolutionen är som att plöja havet"

Självständigheten leder till en ökad europeisk invandring. Ungefär som USA får sina migrationsströmmar från Nordeuropa får Latinamerika sina invandrare från Sydeuropa. Invandringen kommer att pågå under hela 1800-talet.

De europeiska och nordamerikanska investeringarna ökar i Latinamerika. Investeringarna drivs ofta av handelsskäl. En vanlig investering är till exempel järnvägar som orienteras mot kusten, alltså för att passa investerarnas behov av råvaror.

Indianernas situation blir ofta sämre. Framförallt gäller det de indianer som ännu vid 1800-talets början levde separerade från det europeiserade samhället. I Pampas, som vid Argentinas självständighet var en vit fläck på kartan, bedriver man ett rent utrotningskrig mot indianerna. Även i Amazonas bedrivs något som måste betraktas som utrotningskrig men här finns större möjlighet att fly undan.

Även för jordbrukande indianer påverkade självständigheten negativt. Under den koloniala epokens slutskede hade Spanien beskyddat indianbyarnas jordinnehav. Många storjordbrukare passade efter självständigheten på att utvidga sina arealer på indianbyarnas bekostnad.

Som motvikt bör dock nämnas att slaveriet avskaffades i större delen av det spanska Latinamerika, dock inte i Brasilien.

Det blir efter självständigheten alltmer uppenbart att det finns en intressekonflikt mellan stad och land. Särskilt framträdande är denna om man jämför det moderna och välbärgade borgerskap som växer fram i städerna med de fattiga småbrukare och lantarbetare, kallade peoner, som finns på landet.

Den amerikanska läroboken tar upp ytterligare ett par saker. Läroboken påtalar den konservativa kraft som den katolska kyrkan kom att utgöra. Den påpekar vidare att flera stater blir beroende av en eller ett par olika råvaror. Mer om detta står naturligtvis att läsa i denna bok.

Faktaruta	
Hur har historien påverkat nutiden?	
I den latinamerikanska nutiden går det ovanligt tydligt att spåra hur den har påverkats av historien. Några förenklade exempel (det finns naturligtvis många fler):	
Nutid	Historisk förklaring
Jordfördelningen är i stora delar av Latinamerika skev. Få rika äger en mycket stor del av jorden.	Jordbruket organiserades tidigt i plantageform. Med frigörelsen gavs många kreoler möjlighet att överta indianernas mark
Många militärkupper	Ända sedan självständigheten har det funnits en tradition att caudillos kan ta makten
Det finns få exempel på en ursprunglig indiankultur	Encomendientesystemet slog sönder indianbyarnas sociala struktur
USA har en mycket aktiv roll även i de latinamerikanska ländernas inrikespolitik, senast vid kuppöversöket i Venezuela	Ända sedan självständigheten och monroedoktrinen 1823 har USA tagit en beskyddande roll gentemot de latinamerikanska länderna.
I delar av Latinamerika finns många svarta	Slavhandel och sockerplantager
Kreolerna har högst social status	Beslutet 1501 av påven att indianer och vita skulle leva i två olika världar
Mexiko har behållit en självständighet både	Den mexikanska revolutionen skapade en

kulturellt och politiskt gentemot USA	stark nationalistisk känsla hos stora delar av den mexikanska befolkningen
Latinamerika är den mest urbaniserade delen av världen	Storgodsen skapade dåliga förutsättningar för landsbygdsverksamhet med låg köpkraft hos lantarbetarna

Frigörelse och ekonomisk blomstring 1820-1914

Under de 100 år som följde på självständigheten upplevde de flesta länder i Latinamerika en ekonomisk blomstring. Situationen ser dock relativt olika ut i olika länder och jag har därför presenterat några olika exempel.

I hela Latinamerika kommer nationalkänslan att öka under 1800-talet. I de dominerande samhällsgrupperna är det positivismen som skapar grundvalen för nationalkänslan. Denna manifesterades bland annat i en tro på framsteg och modernitet, med den europeiska utvecklingen som ett ideal. Nära denna tro på framsteg ligger en uppdelning av begreppsvärlden i en dikotomi mellan nytt och gammalt, civilisation och barbari, förnuft och tro eller också som en avspegling av de rådande maktförhållandena mellan stad och land eller mellan vit och färgad.

Mot slutet av 1800-talet kommer dock en kulturell motreaktion mot positivismen. I stället för Europa ser man det inhemska som det ideala. Det gäller sådant som upphöjandet av gauchon, av indianers folklore, av de svarta (negrismo) och också av caudillon som den person som värnar byns småskaliga värden. I det sistnämnda kan man spåra rötterna till de särpräglade former av fascism vi senare kommer att se i flera länder i Latinamerika under 1900-talet.

Argentina

Argentina var under kolonialepoken i mångt en avkrok. Stora delar av landet var både oupptäckt och oexploaterat.

Argentina präglades redan från början av motsättningen mellan stad och land. Mera konkret är det motsättningen mellan jordbrukskulturen på landet och den stadskultur som avspeglas både i arbetare och borgerskap i storstaden Buenos Aires. Denna motsättning kan exemplifieras både då och nu av gauchokultur och tango. På landet var den dominerande jordbruksnäringen boskapsuppfödning. Boskapsskötarna kallades gauchos och är Argentinas motsvarighet till de nordamerikanska kopojkarna. I deras spår uppstår en maskulin kultur med dans, bolan och ett slags ensam är stark-mentalitet. Stora likheter med cowboys alltså. I Buenos Aires uppstår en tangokultur i arbetarkvarteren. Buenos Aires är en socialt segregerad stad där arbetarna bebor vissa stadsdelar och medelklassen andra osv. I hamnkvarteren (La Boca) börjar kring sekelskiftet tango bli populär.

De första 50 åren efter självständigheten märks denna motsättning mellan stad och land i ett mycket stort antal statskupper. Mönstret var nästan alltid detsamma. En storgodsägare- en caudillo- på landet upplevde att folket i Buenos Aires fått för stort inflytande. Ofta kom denna caudillo från någon av de sanslöst rika estancias som omgav huvudstaden. Han störtade den föregående caudillon men påverkades efterhand av idéer från de människor han träffade i huvudstaden. Han blev sedan själv störtad av nästa handlingskraftige caudillo. Så småningom blev de idéer som dominerade i huvudstaden de rådande och statskupper av caudillos blev mindre vanliga.

Argentina förde flera krig mot sina grannländer. Delar av Argentina som erövrades från Chile utgör fortfarande en politisk stötesten i relationen mellan dessa båda länder.

I syfte att exploatera och lägga sig under utforskade och "outnyttjade" delar av Pampas bedrev man under senare delen av 1800-talet utrottningskrig mot pampasindianerna. Det finns idag endast mycket små indianspillror kvar i Argentina (på Eldlandet).

Ekonomiskt sett går det fantastiskt bra för Argentina mot slutet av 1800-talet. Bakom detta låg en kraftig ökning av exporten mellan 1860-1914. Den huvudsakliga mottagaren av Argentinas exportvaror var Storbritannien. Den huvudsakliga varan var kött och köttprodukter. Som ett exempel kan nämnas att antalet frysfartyg som år 1887 regelbundet åkte mellan Storbritannien och Argentina var 75 stycken. År 1900 hade antalet ökat till 275 stycken, alltså nästan ett om dagen. Man upplevde i merparten av åren mellan 1850 och 1914 en tillväxt på 5-6% årligen. Detta är siffror som skulle få Bosse Ringholm att få stå på sig.

1914 är Argentina det näst mest urbaniserade landet i världen (efter Storbritannien). Det är också ett av världens rikaste länder. Det är mätt med måttet BNP per capita nr 6 i världen i levnadsstandard. Man har också lyckats skaffa en rätt stor inhemsk industri.

Analfabetismen minskade drastiskt.

Arbetarrörelsen i Argentina var stark och lyckades genomdriva många viktiga förbättringar av arbetarnas villkor. Första världskriget innebär dock en allvarlig kris för landets möjligheter att sälja varor. Det leder till flera uppror under åren 1918-1919. Dessa

uppror leder till att arbetarrörelsen förlorar politiskt inflytande.

Argentina lockade många europeiska immigranter. Invandringen till landet är under hela perioden fri för alla européer. Denna regel gäller fortfarande vilket gör Argentina till ett av få länder utanför EU till vilket det är fullt möjligt att resa och arbeta i.

Innan första världskriget har man ett stort inflöde av utländskt kapital, framförallt från Storbritannien men från sekelskiftet också från USA.

Två stora nackdelar utkristalliserades efterhand i Argentinas samhällsstruktur:

1. Urbaniseringen var för stark. Man fick därför en mycket stor tjänstesektor, vilken många hävdar blev en belastning när tiderna inte längre var så goda.
2. Industrin var orienterad mot att sälja till hemmamarknaden, inte alls på export. Den var dessutom innovationsfattig. Ofta kopierade man europeiska produkter vilket ledde till att man kom ett steg efter.

Brasilien

Händelseutvecklingen i Brasilien har vi delvis behandlat genom studier av texter med olika historiesyn.

Brasilien var ett patriarkaliskt kejsardöme. Tack vare kontinuiteten från det gamla koloniala riket fanns en hel del kvar vid det "gamla". Slaveriet avskaffades till exempel inte i Brasilien till skillnad från i de kolonier som gjort sig självständiga från Spanien. Det fanns också nya verksamheter och nya mönster som uppstod efter självständigheten

Om man jämför "gammalt" och "nytt" så kan man säga att sockerområdena i nordöst fortfarande blir kvar vid det gamla. Det var ju dessa områden som koloniserats först och här kvarstår en traditionell ordning med plantager och slaveri. När Storbritannien inför förbud mot slavhandel vid seklets mitt, och Brasilien själva avskaffar slaveriet, kommer stora delar av den sålunda frigjorda emanciperade svarta befolkningen att engageras i gummiplantager.

Kring Sao Paulo uppstår emellertid ny verksamhet. Vad man odlar här blir kaffe. Den verksamhet som uppstår här fordrar driftsformer som inte kräver slavar, pga Storbritanniens slavförbud. Det blir småskaliga självägande bönder som utgör basen för en industrialisering. Så småningom kommer basen för produktionen att vidgas (alltså fler produkter) och vi får i denna region en ekonomi som liknar Argentinas ekonomi. Den industri som uppstår producerar för hemmamarknaden.

Strax efter kejsardömets fall 1889 blir Brasilien en förbundsrepublik. Med detta cementeras regionala olikheter. I nordöst och i de delar av djungeln där gummi produceras har vi ett ålderdomligt plantagesystem. Kring Sao Paulo får vi ett relativt blomstrande småskaligt jordbruk och en begynnande industrialisering. Idag är områdena i nordöst mycket fattiga

men områdena i sydost (Rio de Janeiro och Sao Paolo) uppvisar typiska drag för ett NIC-land.

Chile

Chile uppvisar till skillnad från många andra latinamerikanska länder en relativt stabil politisk historia. Här förekommer *inte* ideliga statskupper av caudillos.

Ett exempel på denna stabilitet är att man har samma författning mellan 1830 och 1973. Den chilenska politiska strukturen kan beskrivas som stabil men patriarkalisk. Det är en slags halvdemokrati där inte alla får rösta men de dominerande grupperna (kreoler naturligtvis) har en kanal för att lösa intressekonflikter. Efter 1871 förekommer en begränsad parlamentarism, vilket ju gör att relativt många politiskt aktiva har ett reellt inflytande. (Presidentstyret kan ju göra det demokratiska systemet beroende av ett mycket litet antal personer)

Chiles ekonomi domineras av mineralexport och export av jordbruksprodukter. Efter ett krig mot Peru och Bolivia 1879 kommer man i besittning av salpetergruvor. Salpeter används för att tillverka konstgödsel och är högt eftertraktat av Europas bönder. Inkomsterna från Chiles export är högt beskattade och skatteinkomsterna används i huvudsak för att bygga upp landets infrastruktur.

Det utländska ägandet är högt i Chile. Ett exempel är att man 1914 beräknar att det finns 1683 industriföretag. Av dessa har mer än hälften - 846 stycken - utländska ägare.

Precis som i Argentina och Brasilien tillämpar man i Chile något som kallas importsubstitution. Vi kommer att läsa mer om detta i samhällskunskap B eller C men i korthet kan det sägas gå ut på att man skyddar den inhemska industrin genom att ha höga tullar på de utländska varor som också tillverkas inuti landet, så att landets egna konsumenter ska köpa de inhemska varorna.

Samhället i Chile var mycket tudelat. Godsägarna och gruvägarna är mycket rika. Indianerna lever i djup misär. Innan 1914 är den chilenska medelklassen relativt liten men stadd i snabb ökning. Till skillnad från många andra latinamerikanska länder så är invandringen från Europa under 1800-talet mycket liten.

Peru

Det nuvarande Peru var kolonialrikets kärna. Det var ett politiskt och religiöst centrum för spanjorerna. Det förklarar delvis att motståndet mot självständigheten var så stort i Peru.

Peru var som två länder. Ett land på slätten nere vid kusten- la Costa. Ett annat land uppe i bergen - la Sierra. Skillnaden mellan dessa delar märks etniskt, socialt, kulturellt och inte minst geografiskt. På slätten bor kreolerna och ett antal fattiga jordbruksarbetare. Här råder stora klyftor mellan fattiga och rika. I bergen bor det mest indianer. Jordbruket är mer småskaligt och levnadsvillkoren är ungefär likartade- om än inte goda- för hela indianbefolkningen.

En lång rad indianuppror slogs ner i Peru. Ett av de mest kända och ett av de sista är indianen Túpac Amarus kring år 1800. Indianerna behöll trots upproren en viss makt framförallt i la Sierra. Kreolerna var som sagt spanskklojala.

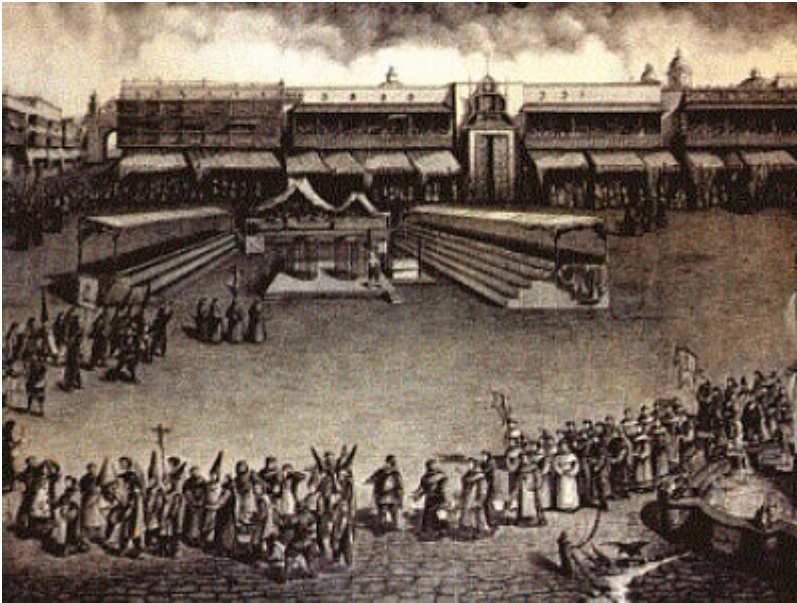
De första åren efter självständigheten, fram till ungefär år 1840, präglades av strider mellan olika caudillos. Det fanns ingen som helst långsiktighet i styret av Peru. Det yttrade sig bland annat i att Perus statsskuld ständigt steg.

Från omkring år 1840 upptäcker man i Peru att man sitter på en guldgruva.

Jordbruksrationaliseringen och befolkningstillväxten i Europa skapar ett mycket stort behov av extra gödning. Denna gödning kan man finna i Peru i form av *guano*. Guano är helt enkelt fågelbajs som under århundraden samlats i jättelika högar längs kusterna. Exporten av guano leder till snabba och enorma rikedomar. Handhavandet av dessa rikedomar är dock mycket sorglig. Pengarna hamnar i händerna hos några få extremt rika personer som använder pengarna till att förhöja sitt personliga välbefinnande till groteska nivåer. Hela statsförvaltning påverkas av det oväntade inflödet av pengar till att nå sanslösa nivåer av korrumpation. Ett citat ur en bok om Latinamerikas historia av *Mauricio Rojas* kan belysa situationen "Perus regering liknade stundtals mer en samling banditer än en professionell och ansvarskännade ämbetsmannakår"

Guanoinkomsterna upphörde lika snabbt som de uppstätt. När konstgödseln upptäckts, och lagren av guano naturligtvis sinat, så blir guano inte längre lika intressant som gödningsmedel. Det leder till kaos i detta genomkorrumperade land. Ingen som helst beredskap hade gjorts på regeringsnivå för att möta detta och Peru gör som första land i världshistorien statsbankrutt 1876.

Perus utveckling efter 1876 har fortsatt som ett splittrat och efterblivet land.

Bilden föreställer en inkvisitionsrättegång i Lima, Peru. Bilden understryker Perus betydelse som politiskt och religiöst centrum under den koloniala perioden.

Från revolution till revolution

Latinamerika upplevde under hundraårsperioden efter självständigheten fram till första världskriget i allmänhet en ekonomisk blomstring. Denna ekonomiska situation fick en knäck av första världskriget, som innebar en kraftigt minskad världshandel, och naturligtvis de fyra år av krig som innebar ett närmast totalt stopp för exporten. Den strax därpå följande depressionen som ju inleddes 1929 var ytterligare en smäll för Latinamerikas ekonomiska möjligheter. Andra världskriget blev för många länder droppen som totalt slog undan benen för landets ekonomi. I flera fall har ekonomin aldrig hämtat sig från denna serie med ekonomiska påfrestningar. Andra länder har slagit in på en ny ekonomisk kurs och så att säga börjat om från början.

Som jag tidigare har antytt så är den politiska situationen, och har varit, i Latinamerika antiliberal. Det politiska mittfältet i vår europeiska mening existerar inte. Staten har med påverkan från positivismens anda kommit att bli redskapet både för utveckling och bibehållande av traditioner. Militären- som statens yttersta "beskyddare"- har haft en aktiv och i de flesta fall destruktiv roll i latinamerikansk politik. Motståndet mot den politik som förts av staten har pga avsaknaden av ett politiskt mittfält, och naturligtvis också under påverkan av de enorma sociala klyftorna, kommit att bli en radikal socialism, ofta med stark påverkan av anarkism. Den politiska situationen i Latinamerika har därför kommit att bli ytterst polariserad. Det finns höger och vänster men inget däremellan. Nedanstående tabell antyder den roll som militären haft i den latinamerikanska politiken.

Tabell 1 Militärkupper i Latinamerika 1945-1968

Argentina	5
Bolivia	4
Brasilien	4
Chile	0
Colombia	2
Costa Rica	1
Dominikanska republiken	6
Equador	5
El Salvador	3
Guatemala	4
Haiti	2
Honduras	3
Kuba	3
Mexiko	0
Nicaragua	2
Panama	3
Paraguay	4
Peru	4
Uruguay	0
Venezuela	4

Jag har ingen statistik från perioden efter 1970 men klart är ju bland annat att två av de tre nollorna i tabellen- Uruguay och Chile- båda upplevde militärkupper under 1970-talet. Mexiko är därmed det enda latinamerikanska land som INTE haft en militärkupp under efterkrigstiden.

Jag kommer här att följa ett antal exempel på hur utvecklingen ser ut i Latinamerika. Vi börjar med den mexikanska revolutionen.

Revolutionen i Mexiko

I Mexiko råder en kaotisk situation efter självständigheten. Inbördeskriget som pågår i direkt anslutning till frigörelsen från Mexiko försvagar landet. Under 1800-talet får man uppleva stora territoriella förluster. Man förlorar Texas, New Mexico och Kalifornien till USA.

Både USA och europeiska länder blandar sig i Mexikos politik. Frankrike sätter ju till och med en kejsare på Mexikos tron under 1860-talet. Både de territoriella förlusterna och den utländska inblandningen står beskrivet lite utförligare i den amerikanska läroboken.

Det direkta förspelet till revolutionen är att Porfirio Diaz sitter vid makten i Mexiko. Han är en typisk caudillo. Han satsar på att underlätta exporten framför allt av jordbruksvaror. Det innebär i praktiken också en satsning på godsägarna. Mexiko är precis som andra latinamerikanska länder behäftat med djupa sociala klyftor och missnöjet med den rådande situationen är stort hos lantarbetare och fattiga bönder.

1910 hålls ett val. Det står mellan två kandidater- båda kreoler. Diaz är den ene. Den andre kandidaten, vars namn har undsluppit ur mitt minne, förlorar till följd av valfusk. Motkandidaten uppmanar då till revolution, sannolikt enbart därför att han själv ska få makten.

Det blossar snabbt upp ett inbördeskrig. Det leds från början av konkurrerande eliter inom den dominerande kreolklassen. Efter ett tag blir det en bonderörelse som leds av Zapata i söder och Pancho Villa i norr.

Amerikanerna, som under denna period leds av president Woodrow Wilson, är mycket tveksamma till hur de ska ställa sig i denna konflikt. De ställer sig först på militärens sida mot bonderörelsen. Sedan stödjer de bonderörelsen. Slutligen stöder de militären igen.

1917, efter årtal av inbördeskrig och kanske uppemot två miljoner dödsoffer, sammankallades nationalförsamlingen (det mexikanska parlamentet). Under hotet av återupptaget inbördeskrig går militären och de styrande kreolerna med på fred och en ny radikal författning. Författningen präglas delvis av de socialistiska strömningar som finns i Europa- t.ex den ryska revolutionen.

Författningen kommer att innehålla en jordreform där godsägarnas mark ska delas ut bland lantarbetare och bönder . Den ska innebära en nationalisering/förstatligande av en hel del egendom. Kyrkan skiljs från staten. Författningen innebär också omfattande sociala rättigheter till medborgarna.

Efterlysning av Pancho Villa. Hans förnamn, Francisco, var den fråga som hindrade en tävlande från att nå högsta vinsten i *Vem vill bli miljonär?*.

De effekter som den mexikanska revolutionen innebar var bättre på pappret än i verkligheten. De rättigheter som konstitutionen garanterade har aldrig egentligen uppfyllts. Det skapas ändå en viss nationell stolthet som är ett bidrag till att bibehålla en viss självständighet gentemot USA. Landet har också uppvisat en, med latinamerikanska mått, enastående stabilitet. Landet är ju det enda som inte haft någon militärkupp sedan andra världskriget, vilket ju Jens efter djupt funderande var den enda som slugade ut. Mexiko kunde länge beraktas som en enpartistat då det ledande revolutionspartiet (PRR???) innehade makten fram till 1999 då landet fick sin första president från ett annat parti. Mexiko fick också en stor grupp med självägande bönder.

Populism i Argentina

Om Argentinas 1800-tal- perioden fram till 1914- kan beskrivas som en success story, så kan perioden från 1914 och framåt beskrivas som en tragedi.

Första världskriget och 30-talsdepressionen ledde fram till en exportkris. Argentina kunde inte längre sälja tillräckligt med varor. Denna exportkris får fler konsekvenser:

- Ökad importsubstitution- man försöker skydda den inhemska industrin. På lång sikt leder detta emellertid till att man halkar efter i konkurrensförmåga.
- Statlig inblandning i näringslivet- Den statliga inblandningen märks inte så mycket genom att staten söker äga företag som att man försöker lägga sig i och reglera hur de ska skötas. Utan större framgång tyvärr.
- Konflikt mellan den urbana medelklassen och godsägarklassen.

1943 sker en militärkupp i Argentina. En av kuppens eldsjälar är den unge översten Juan Domingo Perón.

Peron på äldre dar

Kuppen var fascistiskt inspirerad och Perón blir arbetsminister. Perón förde en politik som var arbetarvänlig. Han lyckas öka anslutningsgraden till facket från 10% till 60%. Han hjälps dessutom till höga popularitetshöjder av den popularitet som hans fru, Evita Perón, snabbt skaffar sig.

1945 fängslades Perón av militärregimen men släpptes på grund av arbetarprotester.

När militärregimen avgår och utlyser allmänna val 1946 så vinner Perón presidentvalet mot en allians av alla andra partier.

Den politik som Perón för som president är motsättningsfull och populistisk. Den har inslag av både fascism och socialism. Han skapar populistiska reformer som skapar stöd hos arbetarklassen samtidigt som han drar in pengar från samma arbetarklass. Lite grann av att ge med ena handen och ta med den andra. Det är inte lätt att ge en politisk etikett på Perón. Vanligen kallas den rätt och slätt peronism men kan också beskrivas som en populistisk fascism.

Den politik han för är på ett sätt mycket arbetarvänlig. Han låter alla få lönehöjningar och halverar under en period hyran över en natt. Det får naturligtvis konsekvenser på lite längre sikt men skapar ett kraftigt stöd i arbetarleden. Han inför också kvinnlig rösträtt.

Delar av industrin förstatligades och/eller nationaliserades. Han gav också staten inköpsmonopol på flera viktiga jordbruksprodukter. Inköpspriset sätts då naturligtvis mycket lågt- under marknadspriset- och säljs vidare till högre priser Denna operation gynnades av en gynnsam konjunktur för flera viktiga exportvaror, framför allt biff. Priserna på jordbruksprodukterna sätts i städerna lågt, vilket ytterligare ökar hans stöd. Samtidigt underminera de låga priserna jordbruksnäringen. Inga bönder vill längre investera eller rationalisera. Jordbrukssektorn- som utgör Argentinas viktigaste

exportbransch- stagnerar.

Perón ökar det protektionistiska inslaget i Argentinas näringsliv. Den inhemska industrin får leva bakom höga skyddande tullar- den politik som kallas importsubstitution.

Den peronistiska politiken saknar inte totalitära inslag och när motstånd mot regimen finns så slås det effektivt ner.

Alla dessa åtgärder som Peron genomför kostar pengar. Det betalas med de rikedomar som Argentina ackumulerat. När Peron avsätts 1955 har han lyckats förbruka hela den argentinska statskassan och landet är på konkursens brant. De som störtar honom 1955 är militären, även om det vid denna tidpunkt finns åtskilligt med fiender till Peróns regim. Den politik man försöker föra är relativt moderat med ordning på statsfinanser och produktionen som viktigaste mål. Man hamnar dock i en svårlöst konflikt med de peronistiskt inspirerade fackföreningarna.

Perioden efteråt har kännetecknats av ekonomisk kräftgång, politiskt balanserande mellan starka peronister, politiskt aktiva militärer och en radikalliberal mitt som hamnat i politisk kläm. Ingen av grupperna har innehaft makten tillräckligt länge för att kunna bedriva någon långsiktig politik.

Bilden är från Evita Perons grav. Graven ligger i den mycket fashionabla kyrkogården La Recoleta.

I nuläget är både den politiska och ekonomiska situationen i Argentina kaotisk. Den ekonomiska krisen härrör från krisen efter militärregimen på 1980-talet. Då drabbades Argentina av hög inflation vilket urholkade köpkraften hos medborgarna och konkurrenskraften i företagen. Dessutom var tilltron till Argentina hos internationella långivare mycket låg. För att råda bot på detta knöt man den argentinska peson till dollarn (1 peso=1\$). Denna politik var till att börja med framgångsrik. Inflationen gick ner och exporten började ta fart. Under Clintoneran gick det ju väldigt bra för den amerikanska ekonomin. Detta ledde till att dollarns värde började stiga. Det höjde prisnivån inuti Argentina och försvårade exporten.

Till slut höll inte knytningen till dollarn. Argentina kastades in i en svår finansiell kris vilken ännu håller i sig. Tilltron till politikerna är låg i Argentina. De folkliga protesterna mot de förslag som politikerna lagt fram för att lösa den statsfinansiella krisen har bemötts med starka folkliga protester vilket föllt premiärminister efter premiärminister. Det återstår ännu att se hur Argentina ska ta sig ur den nuvarande situationen.

Kubanska revolutionen

Kuba var ett av de länder som fick ett sent oberoende. Inte förrän 1898 blev Kuba självständigt från Spanien, efter ett krig mellan Spanien och USA.

Kuba blev efter självständigheten politiskt beroende av USA. Den amerikanska marinkåren var ett vanligt inslag i kubansk politik. Man hade också ett ekonomiskt beroende av USA. Man behövde den amerikanska turismen, behövde sälja sitt socker och de många amerikanska investeringarna.

Kuba innan revolutionen hade både saker som kan betraktas som positiva och de som kan betraktas som negativa. Till de positiva hör att landet var förhållandevis rikt. Det var 1960 det fjärde rikaste landet i Latinamerika. Analfabetismen var relativt låg. Kuba hade en med latinamerikanska mått mätt stor medelklass. Fidel Castro är ett exempel på en sådan medelklassperson.

Å andra sidan var korruptionen mycket stor. Klyftorna i landet var stora. Rikedomen kom långt ifrån alla till del. I städerna fanns utbredda slumområden och lantarbetarklassen var både talrik och fattig. Prostitutionen var enormt hög. Redan på flygplatsen blev amerikanska turister översvämmade av erbjudanden från prostituerade.

Revolutionsförloppet började med en attack som misslyckas, revolutionärerna, däribland Castro själv, tvingas till landsflykt i Mexiko (där argentinarerna och läkarstudenten Che Guevara ansluter). I det ursprungliga revolutionsprogrammet fanns ingen kommunistisk stat. I det program man ville genomföra var de flesta krav sådana som sannolikt skulle gillats av samtliga svenska riksdagspartier, även om det revolutionära utförandet knappast skulle fått något större stöd.

När Castro med flera återvänder till Kuba var tanken att man skulle starta en resning bland ungdomarna i städerna. De flesta av de återvändande revolutionärerna infångades eller dödades och endast 12 personer återstod. Man fick byta strategi. Man försökte nu bygga på landsbygdsbefolkningen. Här blev revolutionärerna folkligt accepterade, eller tolererade om man så vill.

Antalet revolutionärer översteg aldrig vid något tillfälle mer än 500 man. Det går att hävda att regimen på Kuba, ledd av Battista, snarare föll än att Castros revolutionärer kämpade sig till segern.

De reformer som Castro utlovade efter att man lyckats ta makten var inte särskilt drastiska. Man skulle påbörja en alfabetiseringskampanj, lönerna skulle höjas och ett hyresstopp skulle införas. Man utlovade också en jordreform där de stora plantagerna skulle delas ut bland lantarbetarna.

På det politiska planet lovade Castro att återinföra demokratin. Substansen i detta löfte kan diskuteras. Relativt snabbt efter revolutionen började man med massavrättningar. Dessa riktade sig dock inledningsvis mot den gamla regimens män och det är möjligt att avrättningarna skulle upphört.

Den fråga som skulle leda till en snabbt stigande upptrappning av det amerikanska motståndet mot revolutionen var nationaliseringar av delar av industrin. Det ledde till en

konfliktspiral med USA (delar av den nationaliserade industrin var ägd av amerikaner). USA börjar vägra sälja olja. Kuba får då köpa olja från Sovjetunionen till ett billigt pris. USA inför importstopp för socker. Castro svarar med att nationalisera sockerindustrin. I USA inför president Kennedy importstopp för ännu fler kubanska varor. Kuba svarar med att nationalisera även bankerna. I detta skede har mer eller mindre full fiendskap brutit ut mellan Kuba och USA.

USA försöker åtskilliga gånger mörda Fidel, och flera av mordförsöken är sådana att de skulle platsa i vilken agentfilm som helst; giftspindlar i frukten, förklädda prostituerade osv. De amerikanska försöken att störta Castro kulminerar med invasionen i Grisbukten 1961, där exilkubaner gör ett misslyckat invasionsförsök. Samtidigt glider Kuba alltmer över åt vänster. Den planerade jordreformen blir istället ett förstatligande av all jordbruksmark. Från lantarbetare åt en godsägare till lantarbetare åt staten om amn vill vara elak. Castro förklarar också att den kubanska revolutionen är en socialistisk revolution. Efter kubakrisen 1962 har förhållandet mellan USA och Kuba varit mycket kyligt men någon direkt inblandning i de båda ländernas förhållanden förekommer inte.

Under 1960-talet präglades den kubanska politiken i huvudsak av en morailsk kamp. Den kubanska ledningen vädjar till folkets moral och vilja att förbättra förhållanden. Det leder till en viss folklig mobilisering för revolutionen, men ekonomin blir allt sämre och några påtagliga materiella belöningar för sitt slit får inte folket.

Successivt gick sedan Kuba en väg allt närmare Sovjet. Man exporterar socker till Sovjet mot industrivaror från östblocket. Toleransen för avvikande åsikter blir allt mindre och det folkliga stödet blir allt mindre. På det sociala planet har Kuba haft stora framgångar. Analfabetismen är mycket låg, barnadödligheten har sjunkit kraftigt och utbildningsnivån är relativt hög. Även på flera andra liknade sociala indikatorer ligger Kuba väl till. Politiskt sett har man haft mycket mindre framgång. Väldigt många människor har flytt från Kuba framförallt till Florida. I Florida, och på några ställen i Central-amerika, finns stora Castrofientliga exilgrupper. Ett exempel på viljan att lämna landet kan demonstreras av att när den peruanska ambassaden under ett par timmar utav misstag lämnades utan bevakning så flydde mer än 10.000 människor dit och sökte politisk asyl.

Kuba liknar idag andra kommunistregimer. Det är en totalitär repressiv stat. Kuba har dock aldrig gått så långt som t.ex Nordkorea eller Bulgarien, och har möjligen behållit en viss folklig uppbackning. Informationsflödet till medborgarna är starkt begränsat, repressionen mot oliktänkande (vari inkluderas också andra grupper som regimen uppfattar som misshagliga t.ex homosexuella) är kraftig.

Sin utrikespolitiska höjdpunkt uppnådde regimen på Kuba då man på 1970-talet sände soldater till Afrika för att delta i självständighetskrigen. Under lång tid fanns också kubanska militära rådgivare kvar (jag vet inte om det fortfarande existerar några sådana rådgivare).

Den kubanska ekonomin bärs efter Sovjetunionens fall till stora delar upp av de pengar som exilkubaner i Florida skickar till sina släktingar. EU har till stora delar lättat på sina handelsrestriktioner mot Kuba men den amerikanska handelsblockaden ligger fast.

Chile

Av tradition har Chile varit Latinamerikas radikalaste land. Det är nästan bara här som kommunistpartiet åtnjuter något större folkligt stöd.

Chile var väldigt beroende av sin kopparexport. När kopparpriserna sjönk fick man ekonomiska problem. Man hade också sådana ekonomiska problem under hela 60-talet.

Kristdemokratisk regering började mitten 60-talet sociala reformer. Dessa reformer blev dock misslyckade.

Salvador Allende, en socialist, valdes 1970 till president. Han var kandidat för en "folkfront" som bestod av alla vänsterschatteringar och kristdemokraterna. Det stöd som Allende har motsvarar när alla partier i folkfrontskoalitionen räknas med ca 35% av befolkningen.

I huvudsak fortsatte Allende den politik som inletts av kristdemokraterna men gjorde den på några avgörande punkter mer radikal. Allende genomförde en jordreform där godsägarnas mark skulle delas ut till fattiga lantarbetare. Han ville dessutom nationalisera delar av industrin, framförallt kopparindustrin.

Allendes politik fick flera konsekvenser:

1. Den chilenska politiken polariserades och radikaliserades.
2. Chile drabbades av en stor kapitalflykt. De rika, och företagen, börjar i stor utsträckning flytta sina pengar till utlandet vilket förvärrar krisen i den chilenska ekonomin.
3. Missnöjet stiger i den chilenska medelklassen. Denna medelklass som var stor, drar bort sitt stöd.
4. Allende möter kraftigt amerikanskt motstånd. Det råder ingen tvekan om att både amerikanska företag och amerikanska myndigheter agerar för att störta Allende.
5. Allende får allt mindre stöd i parlamentet. Ganska tidigt förlorar han kristdemokraternas stöd. Efterhand förlorar han även andra grupperns stöd. Han tvingas allt längre vänsterut för att finna stöd för sin politik, vilket också får en radikaliserande inverkan på hans politik. (Om Chile styrt på parlamentarisk vis istället för med presidentstyre hade han tvingats avgå)

1973 tar militären i Chile makten och Allende dör på sin post i presidentpalatset. Militären leds av general Pinochet. Pinochet genomför en extrem nyliberal politik. I stort sett alla chilensare får det under en tioårsperiod sämre. Mot mitten av 80-talet lyfter den chilenska ekonomin. Pinochet lämnar på 90-talet ifrån sig makten. Maktskiftet förstärker ytterligare den positiva tendensen i Chiles ekonomi och Chile räknas idag som ett NIC-land.